

Torsdag med THORS

Hbl. 5.2.81

Använd helst HAN som gemensamt pronomen i texter där man avser både kvinnor och män, säger prof. Thors. Om man ersätter ordföranden eller sekreteraren i t.ex. reglementen med han är det i varje fall ett mindre klumpigt uttrycksätt än HAN/HON. I framtiden kanske vi kan vänta oss DEN.

"Vilket ord kan användas i reglementen och annan dylik text i stället för ordförande och sekreterare?"

Det vanligaste bruket är än så länge att använda han i t.ex. reglementen, dvs. texter som inte avser någon känd sekreterare eller ordförande. Det är klart att det språkbruket kan verka stötande och att det kommer att bli ännu mer stötande i framtiden, då kvinnornas roll i nämnder o. likn. säkert kommer att vara större än nu.

Man ser ibland han/hon i texter av olika slag, men jag är ense med insändaren om att det är ett klumpigt uttrycksätt. Någon enstaka gång förekommer hon som gemensamt pronomen. Min mening är att det minst påfallande pronomet med syftning på både män och kvinnor faktiskt är han. Det beror helt enkelt på långvarig tradition.

Någon enstaka gång förekommer den i uttryck som kan syfta på både män och kvinnor. I officiella texter torde det dock inte förekomma. Man kan tänka sig den som ett framtida pronomen med uppgift att täcka betydelseerna hos både han och hon, men tiden är ännu inte mogen för det.

Ordet denne är också könsbetecknande: det är klart maskulint. Ett ensamt denna utan följande substantiv och med personsyftning är feminint: alltså mannen — denne, kvinnan — denna.

Min mening är alltså: i nuläget är han minst påfallande. Han/hon (liksom han eller hon) i allmän funktion bör undvikas.

På tal om ordet ordförande skall det sägas något om ordets böjning. En frågande har sänt in ett par tidningsurklipp, som tydligt visar osäkerhet om hur ordförande skall böjas. Ett klipp har frasen "tre ordförandens meningar", som inte kan anses vara korrekt. Ordförande lyder lika i obestämd pluralis: "två ordförande" och genitiv pluralis lyder ordförandes: "tre ordförandes". Ordförandena är bestämd pluralis. — På motsvarande sätt böjs andra personbetecknande ord på -ande, t.ex. svarande.

Den här behandlade icke-korrekt böjningen är inte ovanlig och har behandlats tidigare i spalten. Felen här ovan beror på inverkan från sakord med neutralt genus, t.ex. ett anförande, två anföranden.

Frågeställaren nämner i förbigående ett annat fel som tillhör satskonstruktionerna. En tidning skriver "vald till viceordföranden". Det enda felet med uttrycket är att det inte heter så, utan "vald till ordförande, viceordförande, kyrkoherde osv." — alltid obestämd form.

En annan frågande skriver om ordet stamstad och citerar en tidning: "bostad i stamstaden". Han tycker att ordet inte är korrekt, utan en översättning av det finska kantakaupunki.

Jag delar helt frågeställarens åsikt. Men vad skall man säga i stället? Om med "stamstaden" avses de centrala delarna av en stad, så har vi ett modernt svenskt ord: stads-kärnan, ett ord som torde vara skapat hos oss, men som har vunnit spridning också i Sverige och finns i senaste upplagan av Akademiens ordlista.

Ibland avser finskans kantakaupunki den ursprungliga delen av en stad som vuxit genom inkorporeringar; sådana städer är Karleby och Kristinestad, för att nämna ett par österbottniska exempel. Man kan också bruka ordet stads-kärna i detta fall. Jag har själv en gång föreslagit termen kärnstad för denna typ av "kantakaupunki — stamstad".

Carl-Eric Thors

Torsdag med THORS

Hbl 12.2.81

POLARISERA och pragmatisk är modeord som prof. Thors i dag ägnar sin uppmärksamhet.

De som önskar dra hans uppmärksamhet till andra ord eller språkliga problem kan göra det skriftligen: Hbl:s red. förmedlar brev märkta "Torsdag med Thors".

Det finns ibland ett överflöd av moderna främmande ord i skrifter och spalter. Vissa av dem ville man kalla modeord. En frågeställare tar upp två av dessa moderna modeord: pragmatisk och polarisera.

Pragmatisk är en avledning av det grekiska ordet pragma "gärning" (av samma stam som praktisk) och har i enlighet därmed i svenskan huvudbetydelsen "som har praktiskt syfte", "som tar hänsyn till verkligheten".

Emellertid har bl.a. engelskan också övertagit det grekiska ordet i formen pragmatic (och pragmatism), och hos dessa engelska ord uppträder ibland tämligen överraskande betydelser, bl.a. "envis, dogmatisk, säregen".

Den frågande har någonstades observerat uttryck som "Han var alltför pragmatisk", vilket han tycker betyder "alltför stelbent". Jag vågar påstå, att vi här har en engelskpåverkad användning av pragmatisk. Om det nödvändigtvis skall brukas i svenskan, bör det användas i betydelser "som tar hänsyn till verkligheten", t.ex. "en pragmatisk inställning".

Polarisera har blivit rätt vanligt. Grundbetydelsen är fysikalisk och anknyter till ordet pol, närmast i magnetterminologin. Där talar man

bl.a. om "den magnetiska nordpolen" och "den magnetiska sydpolen". Dessa är ju varandras motsatser. I modernt (men enligt min mening onödigt tillkrånglat) språk kan man säga, att "motsättningarna har polariserats": de har skärpts, drivits till ytterlighet.

En annan frågande har fåst uppmärksamhet vid det vanliga uttrycket i detta skede, som han finner är vanligt hos oss.

I och för sig är ordet skede fullt brukligt, både hos oss och i Sverige. Jag tycker mig dock ha märkt, att ordet i Sverige används om något längre tidsperioder: "ett skede av historien", "ett allvarligt skede av hans sjukdom". Jag känner visst tvivel om användbarheten av vårt vanliga "i detta skede", och håller det för mycket möjligt att här föreligger påverkan från det vanliga finska tässä vaiheessa, såsom frågeställaren menar. Bättre är utan tvivel i dagens läge, i nuläget.

Ett ungefär liktydigt uttryck, som — utan att vara någon finlandism — är påfallande vanligt hos oss, är i detta nu "just nu".

En tredje frågeställare har noterat uttrycket "I (X-stad) känner man ej igen vinsterna". Han tycker inte det låter bra.

Man känner igen en människa, man känner t.ex. igen spoven på hans vemodiga, melodiska läte. Man kan således känna igen det som man har sett tidigare, men också sådant som man hört beskrivas. I det citerade uttrycket väntar man sig snarast "känna igen vinstlotterna".

Det är allt jag har att säga "i tidningen" — inte "på tidningen" — i dag.

Carl-Eric Thors